

LUTHER A TURCI¹

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Hans Schwarz

Abstract:

Confronted with the military advance of the Turkish Ottoman Empire against the Holy Roman Empire including the siege of Vienna, Martin Luther wrote several treatises on the Turks. Luther rejected the idea of a war in the name of religion against the Ottoman onslaught. Defending the Holy Roman Empire was the duty of the Emperor. Luther understood the Turkish threat as God's punishment for the laxity of the Christians. Therefore he called for repentance and a return to the Gospel. Luther wanted the Christians to have first-hand information about Islam and promoted a translation of the Koran in German against many obstacles. The Protestant church in Germany is very cautious with a present-day application of Luther's approach.

Key Words:

Martin Luther, Ottoman Empire, Turks, Koran, Reformation, Islam

1. Úvod

Lutherove vyjadrenia voči Židom sa s obľubou rozoberajú pravdepodobne kvôli zlému svedomiu. Naproti tomu o Lutherovom vzťahu ku Turkom sa až tak veľa nevie, hoci 30 rokov pred Lutherovým narodením si Turci podrobili Konštantínopol (1453), pričom bez tureckého ohrozenia by Lutherova reformácia pravdepodobne stroskotala. Vždy, keď chcel cisár Karol V. odhodlane napredovať proti evanjelickým zámerom, z Východu hrozili Turci svojim postupom, takže cisár napokon potreboval aj podporu evanjelikov, aby zamedzil expanzným chúťkam Osmanskej ríše.

Po zničujúcej porážke Uhorského kráľovstva osmanskými jednotkami v roku 1526 v bitke pri Moháči sa Osmanská ríša pokúsila podmaniť si strednú Európu. V roku 1529

¹ Do slovenčiny preložil Mgr. Maroš Nicák, Dr. theol., Inštitút kontextuálnej teológie, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

došlo ku prvému obliehaniu Viedne. Nie je teda ani prekvapujúce, že pápež Lev X. v bule z roku 1520, ktorou hrozí kliatbou, zavrhuje Lutherovu mienku v 34. výpovedi, „viest vojnu s Turkami a škriepiť sa je protivením sa Bohu, ktorý cez nich postihuje naše hriechy.“² Ako uviedol Luther vo svojom vysvetlení k 95 výpovediam, Turci sú „bičom Božím“, ktorým trestá naše hriechy.³ V liste Spalatínovi Luther popiera, že by schvaľoval vojnu proti Turkom na biblickom základe.⁴ Luther teda nebol v žiadnom prípade posadnutý križiackou mentalitou, aj keď celkom realisticky rozpoznal hrozbu expanzných snáh Osmanskej ríše. Aj iní dôležití súčasníci zavrhlí ideu križiackej výpravy proti Turkom. Humanista Erasmus Rotterdamský tvrdil, že nešlo ani o to, aby bolo povražených mnoho Turkov, ale aby boli zachránení.⁵ Najúčinnšie by boli porazení takým spôsobom, že by na nás rozpoznali učenie Krista. Ak to na nás nevidia, sme my skôr Turkami ako oni kresťanmi. Pre Erazma stojí v popredí misia Turkov. Napokon aj Ulrich von Hutten bol proti križiackej myšlienke. Rím nemá prikazovať vojny, ale sa má modliť a zvestovať evanjelium. Naopak Turkov majú odohnať kniežatá spolu s cisárom a tak osláviť svoju vlasť. Luther teda nebol jediný, kto odmietol predstavu križiackej výpravy proti Turkom. Čo však Luther skutočne napísal?

2. Lutherove spisy o Turkoch

Z Lutherovho spisu „O vojne proti Turkom“ („Vom Krieg wider die Türken“) z roku 1528 sa dá rozpoznať, že Luther taktiež nezastával nejaký pacifizmus. Berie ohľad na pápežskú bulu Leva X. a vysvetľuje: „Bojovať proti Turkom znamená to isté ako vzoprieť sa Bohu, ktorý navštevuje naše hriechy týmto bičom.“⁶ Luther označuje ohrozenie Turkami vo všeobecnosti ako trest Boží za hriešnosť vlastného ľudu. Preto Luther neprestajne zdôrazňuje, že Bohu možno odobrať bič z ruky konaním pokánia a opätovným vyznaním kresťanskej viery. Posledné sa v súčasnosti vyžaduje aj zo strany kresťanských politikov v

² „Leo X.: „Bannandrohungsbulle ‚Exurge Domine‘,“ in *Dokumente zur Causa Lutheri (1517-1521)* 2, ed. Peter Fabisch u. Erwin Iserloh (Münster: Aschendorff, 1991), 385.

³ Martin Luther, „Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute (1518),“ in *WA* 1:535.35-39.

⁴ Luther Spalatínovi (21.12.1518), list č. 125, in *WA BR* 1:282.

⁵ Por. Rudolf Mau, „Luthers Stellung zu den Türken,“ in *Leben und Werk Martin Luthers von 1526 bis 1546*, ed. Helmar Junghans (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983), 1:647.

⁶ Martin Luther, „Vom Krieg wieder die Türken,“ in *WA* 30/2:108.20n.

Nemecku vzhľadom na existujúci strach pred cudzím moslimským vplyvom. O pokání kvôli vlastnému previneniu, o nevyjadrení kresťanskej viery dostatočne jasne, nepočuť ani v politike, ani v cirkvi. Dnes vládne zákon spravodlivosti zo skutkov a nie pokánia, ktoré vedie ku evanjeliu. Pre Luthera bolo pokánie dôležité, potom modlitba o Božiu milosť, pretože koniec koncov On je Pánom dejín a nie my.

Luther vo svojom spise zdôrazňuje, že nie je úlohou cirkvi, aby tiahla na bojisko proti Turkom alebo vyzývala ku vojne. Toto je samotnou úlohou svetskej vrchnosti. „Ako kresťania a pod Kristovým menom“, tak argumentuje s pohľadom na minulosť, nebola vyhratá proti Turkom žiadna vojna.⁷ Ba čo viac, každý má v tom badať, „k čomu bol Bohom povolaný a vo svojom úrade“ má verne slúžiť Bohu.⁸ Keďže Turci nemajú právo začať boj a zaútočiť na krajiny, ktoré im nepatria, vyvodil Luther záver, že Boh cez nich trestá svet, pričom niekedy musia trpieť aj zbožní ľudia. Luther považuje za obzvlášť nepríjemné, že Turci okresávajú slobodu viery, hoci si mnohí myslia, že Turci nechajú každého veriť, čo chce, pretože chcú byť len svetskými pánmi. Luther naproti tomu zdôrazňuje, že Turci kresťanom nedovolia verejne sa zhromažďovať a nikto nesmie verejne vyznať Krista, ani kázať, alebo učiť proti Mohamedovi. „Čo je to ale za slobodu viery, že Krista nemožno kázať ani vyznávať?“⁹ Badateľné je to na kresťanoch v Turecku, ako hovorí Luther, kde je všetko skolené k zemi a stáva sa moslimským.

Luther pozná Korán z vlastného čítania¹⁰ a vysvetľuje, že hoci sú v ňom Mária a Kristus pochvalne opísaní a predstavení ako bezhriešni, predsa sa popiera, že by Kristus bol Synom Božím a pravým Bohom, ako aj Spasiteľom sveta. Kristus je rovný ostatným prorokom. Mohamed je naopak vychválený, pýši sa, ako hovoril s Bohom a anjelmi. Potom ako zanikol Kristov úrad, mu bolo prikázané „priviesť svet k jeho viere, a kde nechcú, nútiť mečom alebo potrestať.“¹¹ Je to viera „poplátaná z viery židov, kresťanov a pohanov.“¹² Luther konštatuje mimoriadne kriticky, že Korán neničí len kresťanskú vieru,

⁷ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:113.2.

⁸ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:112.15n.

⁹ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:120.33n.

¹⁰ Por. *WA* 53:272.16nn. Potom, čo sa Luther dodatočne zasadil za nemecké vydanie Koránu, napísal k nemu v roku 1543 predslov (Rudolf Mau, „Luthers Stellung zu den Türken,“ 1:661).

¹¹ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:122.10nn.

¹² Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:122.29n.

ale aj svetskú vládu, keďže Mohamedovi bolo prikázané vládnuť mečom. Najdôležitejším skutkom Koránu je preto meč. Z Lutherovho pohľadu je moslimom „podľa ich zákona prikázané ako dobré bohumilé dielo, že majú kradnúť, zabíjať a naokolo seba stále viac požírať a škodiť.“¹³ Naopak zbožní kresťania, ako hovorí Luther, sa netešia ani z vraždy, ani zo smrti svojich nepriateľov. Turci preto nemôžu byť božskou riadnou vrchnosťou ako iní, ktorí narábajú s mierom, ochraňujú zbožných, aby potrestali zlých, oni ale sú hnevliwym bičom Božím a trestom pre neveriaci svet. Nakoniec Luther kriticky hodnotí, že Korán dovoľuje polygamiu a so ženou sa zaobchádza ako s tovarom a nie ako s partnerkou muža. Luther striktne rozlišuje tri základné poriadky Božie, ktoré podľa neho nesmú byť zmiešané: náboženský, politický a ekonomický poriadok. V Koráne sa tieto poriadky od seba nelíšia, takže politický poriadok slúži náboženskému, aby sa vojny viedli v mene Alaha.

Luther sa teda pýta: Čo má kresťan robiť proti takejto otvorenej hrozbe? Potom, čo hrozbu vyjadří hnev Boží, kresťania ju musia jednoducho pretrpieť alebo s ňou zápasíť pokáním a modlitbou, a ju zahnať. Luther poukazuje aj na svetskú vrchnosť. Keď Turek zaútočí na cisárových poddaných a jeho ríšu, cisár je povinný „obraňovať jeho vlastných, ako riadna, Bohom ustanovená vrchnosť.“¹⁴ V rámci cisárovho nariadenia a mena je možné viesť vojnu proti Turkom, a kto je v takomto prípade poslušný, ten je poslušný Bohu. Luther v každom prípade dôrazne pripomína, že viesť vojnu proti Turkom sa nemá kvôli ctibažnosti, získaniu majetku a krajiny, alebo z hnevu a pomsty, ale len kvôli ochrane poddaných. Luther tu odvracia ilúzie o náboženskej vojne tým, že píše: „Nechajte Turka veriť a žiť ako chce, rovnako ako treba nechať žiť pápežstvo a iných falošných kresťanov. Cisárov meč nemá nič dočinenia s vierou.“¹⁵ Vojna proti Turkom sa nemá viesť kvôli ich falošnej viere a životu, ale kvôli ich zabíjaniu a ničeniu. Rovnako to platí aj pre pápeža, ktorého Luther často vidí v analógii k Turkom.

Lutherov spis vyšiel v apríli roku 1529 a v tom istom roku bol ešte sedemkrát dotlačený, čo dokazuje existujúci veľký záujem o toto dielo. To však nie je až také

¹³ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:123.32n.

¹⁴ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:129.19n.

¹⁵ Luther, „Vom Krieg wider die Türken,“ in *WA* 30/2:131.6-9.

prekvapujúce, keď k dispozícii sotva existovali informácie o Turkoch a ich viere, pričom tento nedostatok kritizoval aj Luther. Tak Luther vydal v roku 1530 „Traktát o náboženstve a zvykoch Turkov“ („Libellus de ritu et moribus Turcorum“) opatrený predslovom. Tento traktát pochádzal od jedného dominikánskeho mnícha zo Sedmohradska, ktorý upadol do tureckého zajatia a počas jeho desaťročia dlhého otroctva spoznal pomery medzi Turkami. Luther k tomu pripísal, že ceremónie a bezmála aj zvyky Turkov sú presvedčivejšie ako tie u kresťanov. „Ak by ste boli len tri dni u Turkov, tak by žiaden neostal pri svojej kresťanskej viere“.¹⁶

Už 28. októbra 1529 Luther uchopil pero za účelom napísania „Armádnej kázne proti Turkom“ („Heerpredigt wider den Türken“), ešte predtým než Turci stáli pred Viedňou, ale následne prekvapujúco odtiahli. Luther teraz už vysvetľuje nebezpečenstvo Turkov eschatologicky a poukazuje na knihu Daniel a jej proroctvá o štyroch svetových ríšach (Dan 2) a štyroch zvieratách (Dan 7), a myslí, že Turci stelesňujú poslednú ríšu a štvrté zviera. Luther považoval vpád Turkov za trest Boží, za útok satana v rámci eschatologického boja.

„Tak mohol spolu vidieť pápežstvo a Turkov: ‚Pápež je duchom antikrista, a Turek je telom antikrista. Vzájomne si obe pomáhajú [pri] zabíjaní, jeden telesne s mečom, druhý prostredníctvom učenia a duchovne‘.“¹⁷

Pre Luthera predstavuje pápež a Turci oboch prorokovaných tyranov konca vekov.

Podľa Luthera Turek nerobí rozdiel medzi kresťanom podľa mena a skutočným kresťanom, pretože je nepriateľom kresťanskému menu. Keďže sa podľa Luthera jednalo o koniec vekov, ríša Turkov bude v každom prípade nebesami zvrhnutá a po nej už nič ďalšie nepríde. Ako nepriateľ Boha, ako rúhač a prenasledovateľ Krista a Jeho svätých bude ukončená mečom a bojom. „Tak môžeme s istotou prorokovať, deň súdu musí byť pred dvermi.“¹⁸ Luther nevyzýva ku krížovej výprave proti Turkom ani v tejto

¹⁶ WA 30/2:206.16-17.

¹⁷ Por. Bernhard Lohse, *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995), 355, WA TR 1, č. 330.

¹⁸ Luther, „Heerpredigt wider den Türken,“ in WA 30/2:171.20n.

eschatologickej situácii. Každý sa má usilovať byť kresťanom a byť pripravený zažiť bolesť spôsobenú Turkami. Človek má byť poslušný svetskej vrchnosti a v jej mene brániť a chrániť zem, ľudí, ženu a dieťa. Keďže je útok Turkov nasmerovaný proti Kristovi, bojuje sa proti nepriateľovi Božiemu, proti samotnému diablu. V boji proti Turkom sa nikto nemusí báť zabitia nevinných, pretože všetci, ktorí bojujú v armáde Turkov sú s diablom jedno. Luther tu teda vidí apokalyptický boj Boha a kresťanov proti diablu a Turkom. Napriek tomu nechce hovoriť o nejakej križiackej výprave v Kristovom mene. Správne bojovať sa dá len pod vedením svetského vodcu, avšak nie ako kresťan, ale ako svetský poddaný, a to len vtedy, ak vojnu začne sám Turek. Útočná vojna podľa Luthera nie je nikdy dovolená.

Luther nezatracaie Turkov šmahom ruky. Vie o nich podať aj dobrú správu. Ich duchovní vedú pravdivý, udatný a prísny život, v ich bohostánkoch vládne disciplína a pokoj, modlia sa krásnymi vonkajšími gestami, aké sa sotva dajú nájsť v našich kresťanských kostoloch. Podobne ako aj u kresťanov, ako tvrdí Luther, je možné nájsť púte ku tureckým svätým. Samotní Turci vedú odvážny, prísny a húževnatý život.

„Nepijú víno, neslopú a nežerú tak, ako my robíme, ... neprisahajú a nekľajú tak, majú veľkú, znamenitú poslušnosť, disciplínu a česť voči svojmu cisárovi a pánovi, navonok pochopili svoju vládu tak, ako my by sme to mali radi v nemeckých krajinách.“¹⁹

Týmto sa Turci stali mocnými, vybojovali mnoho bitiek proti kresťanom a preto si myslia, že ich viera a život sa Bohu viac páčia, teda, že je nemožné nejakého Turka obrátiť. Luther vidí v Turkoch podobne ako u pápeža veľkú svojhlavosť. Ak by malo k tomu dôjsť, že by kresťan vpadol do rúk Turkom a musí im slúžiť, tak má konať bez pochybností, pokiaľ to slúži statkom domáceho pána. „Ak by ťa chcel ale zase nútiť bojovať proti kresťanom, potom nemáš byť poslušný, ale radšej všetko vytrpieť, čo ti môže spôsobiť, áno, radšej aj zomrieť.“²⁰ Vlastnú vieru nemožno zradiť.

¹⁹ Luther, „Heerpredigt wider den Türken,“ in *WA* 30/2:189.27-190.1.

²⁰ Luther, „Heerpredigt wider den Türken,“ in *WA* 30/2:196.22nn.

Lutherov spis je výzvou k väčšej pripravenosti a výzvou nerozhodnému odporu proti Turkom. Materiálne obete vrátane tureckej dane sa schvaľujú, ako aj obrana smerujúca do krajnosti – aj keby mala stáť vlastnú smrť – a neotrasiteľné pridržiavanie sa kresťanskej viery. Luther neočakáva žiadne úspechy a nemá ani nádej vo víťazstvo. Napriek tomu si je istý, že to je posledný boj a ríša Turkov týmto zanikne. Luther je súčasne presvedčený o tom, že Turek je bičom Božím a pohromou za hriech, ako pre kresťanov, tak i pre nekresťanov, a to v prípade, že sa nezlepšíme a neoslobodíme od prenasledovania a rúhania sa voči evanjeliu. Luther necháva otvorené, či sú Turci len trestom Božím alebo už ohlasujú súdny deň, pričom sa utešuje nasledovným spôsobom: kto je kresťanom a sa polepšil, ten to môže pretrpieť a bude blažený.

Luther sa dopyčul, že Turci boli spustošili Rakúsko rozsiahlym spôsobom, a bolo zabitých alebo zajatých viac ako 100.000 ľudí. Keď cisár Karol V. požiadal evanjelické stavy o pomoc proti Turkom, zemský gróf Filip Hesenský napísal Lutherovi, v prípade, že by sa u svojho kurfirsta dožadoval rady, mal by mu navrhnúť vytvoriť tlak na cisára.²¹ Pomoc proti Turkom mala byť poskytnutá až vtedy, keď cisár evanjelikom zaručí uspokojujúce riešenie v otázkach viery. Luther nechcel žiadne zmiešavanie náboženských a politických záujmov a preto zemskému grófovi odpovedal vyhýbavo, že doposiaľ sa s ním kurfirst neradil a nie je informovaný o jeho rozhodnutí.

V auguste roku 1541 Sulejman II. opätovne tiahol do Uhorska, vyhnal rakúske vojsko a krajinu podriadil osmanskej správe. Už koncom mesiaca začul Luther o veľkom pánovi, ktorý napadol Západ. V Nemecku vládla znepokojená nálada a kurfirst Johann Friedrich sa obával, že by Turci netiahli len na Viedeň a ďalej na Rakúsko, ale by spôsobili ohromné škody aj v Nemecku, ak nie jeho samotný pád. Preto sa obrátil na Luthera a Johannes Bugenhagena, aby farárov vyzvali na kázeň o pokání.

V októbri roku 1541 vyšiel Lutherov spis „Napomenutie k modlitbe proti Turkom“ („Vermahnung zum Gebet wider den Türken“), keď mnohí už mysleli na zánik západného kresťanstva. Aj tu zostáva Luther verný svojej línii, že kresťan nemá ani zúfať, ani stavať na vlastných silách. Oveľa viac sa má báť Boha a zároveň dôverovať v Jeho dobrotu.

²¹ Por. List zemského grófa Filipa Hesenského Lutherovi (č. 1503 z 09.12.1529) a Lutherova odpoveď z 16.12.1529 (č. 1507), in *WA BR* 5:203-4.

Potom, ako tvrdí Luther, je Turek našim mentorom a musí nás naučiť ako sa báť Boha a opäť sa modliť. Prvou úlohou kazateľského úradu je preto výzva k rozpoznaní vlastnej hriechnosti, nechať sa Bohom trestať, ale mu predsa aj srdcom dôverovať, modliť sa a vzývať vo všetkých tiesňach. Druhou úlohou kazateľského úradu je navrátiť sa k Bohu so správnou modlitbou, aby sme mohli dosiahnuť šťastie a víťazstvo. Nemáme budovať na vlastnej spravodlivosti, ale na Božej milosti. Keďže Turek chce posadiť Mohameda na miesto Ježiša Krista a tým, že sa rúha Bohu hovoriac: „Nie je pravým Bohom, Mohamed je väčší a lepší ako on“, smieme Boha prosiť o to, aby posvätil svoje meno.²² Keďže podľa Lutherovho názoru súdny deň už nie je tak vzdialený, Turek a pápež čoskoro dôjdu svojho konca. Tak sa môžeme s dôverou postaviť Turkovi a prosiť Boha, že nám dá svojej milosti „a potrestá oboch, pápeža a Mohameda s ich démonmi.“²³

Ktoré body z Lutherových spisov o Turkoch sú dnes relevantné? Luther na začiatku zdôrazňuje rozdiel medzi duchovnou a svetskou kompetenciou, ktorá je pre kresťanské/evanjelické prostredie nevyhnutná, avšak pre to turecké/moslimské neplatí. Tak vidí Luther vpád Turkov ako duchovnú výzvu smerovanú kresťanom, aby činili pokánie a vydali jasné svedectvo kresťanskej viery. Tu si Luther všíma, že Turci považujú všetkých ľudí zo Západu za kresťanov, bez ohľadu na ich skutočnú kresťanskú orientáciu. Pre Luthera je jasné, že kresťanská viera ako formatívna sila utrpí pod tureckou nadvládou veľké ujmy. Napokon je svetská vrchnosť zaviazaná, aby svojich občanov bránila pred tureckými expanznými snahami v každom ohľade. K tomu majú prispieť všetci občania. Dokopy nie je napriek eschatologickej atmosfére, ktorá sa u Luthera chvíľkovo rozšírila, dôvod ani na paniku, ani na optimizmus, ale na dôveru v Boha, že Boží zámer na konci zvíťazí, nech sa deje čokoľvek.

3. Poskytnutie hodnoverných informácií o islame

Luther bol presvedčený, že Turci neohrozujú kresťanov len prostredníctvom vojenskej moci, ale aj ich učením a životným štýlom, preto pokladal za nutné zaoberať sa islamom.

²² Luther, „Vermahnung zum Gebet wider den Türken,“ in *WA* 51:610.22.

²³ Luther, „Verlegung des Alcoran Bruder Richardi, Prediger Ordens, Verdeutscht und herausgegeben, 1542,“ in *WA* 53:396.28n.

To nebolo ale až také jednoduché, pretože sotva existoval latinský preklad Koránu, nehovoriac o tom nemeckom. Do Lutherových rúk sa kompletne latinské vydanie Koránu dostalo až vo februári roku 1542. Predtým bol odkázaný len na sekundárnu literatúru, ako napr. „Vyvrátenie Koránu“ („Confutatio Alcorani“) dominikánskeho mnícha Ricaldusa de Monte Crucisa (okolo 1242-1320), ktorý cestoval až do Bagdadu a naučil sa arabský jazyk. Tento spis napísaný okolo roku 1300 považoval Luther za príliš negatívny. Myslel si, že to samotnej veci skôr uškodí ako pomôže, ak by sa o islame podávali len hanebné správy a zamlčalo sa to, čo je hodné pochváliť. Avšak po prečítaní Koránu si pomyslel, že je ešte horší ako sa domnieval. Preto vydal „Confutatio“ v roku 1542 s úvodom po nemecky, pričom obširne Ricaldove výklady vynecháva a sám ponúka voľný preklad. Luther vo svojom úvode napísal, že si najskôr myslel, že toto odmietnutie Koránu je založené na klamstvách, aby bol pápež predstavený v čo najlepšom svetle. Potom čo Luther sám prečítal Korán po latinsky, poznamenal, že toto „Vyvrátenie“ nie je v žiadnom prípade vymyslené, ale sa hodí ku charakteristike Koránu. Keďže neexistovali žiadne lepšie informácie o islame, Luther toto „Vyvrátenie“ preložil, aby sa rozpoznalo, akú má Mohamed zlú vieru a tým sa teda posilnila viera kresťanská. Lutherov zámer pri preklade „Confutatio Alcorani“ nie je misionárskou činnosťou namierenou na Turkov, ale posilnením vlastnej viery. Preto Luther pokladal toto posilnenie za nevyhnutné, aby sa mohlo bojovať proti Turkom, alebo sa mohol veriaci ubrániť pred falošnou vierou v prípade upadnutia do tureckého zajatia.

Keďže „Confutatio“ bolo informáciou z druhej ruky, presné poznatky Koránu neboli pre Luthera zbytočné. Z toho dôvodu sa Luther angažoval za hodnoverné vydanie Koránu, aby si tak všetci mohli utvoriť vlastný obraz o tomto náboženstve. Tento Lutherov postoj bol ale celkom revolučný. Ak si spomenieme na ‘diela’ Pelágia alebo Ária, poznáme ich len prostredníctvom zavrhujujúcich spisov. Ako to sám Luther musel zažiť, spisy kacírov boli konzekventne spálené. Keďže Mohamed bol v kresťanskom prostredí chápaný ako kacír, s Koránom sa postupovalo rovnako. Tak bolo v roku 1530 prvé vydanie Koránu vytlačené v Benátkach spálené na pápežský príkaz.²⁴ Aj v evanjelickom meste Bazilej stroskotal v roku 1536 pokus zverejniť preklad Koránu kvôli zákazu mestskej rady.

²⁴ Por. Rudolf Mau, „Luthers Stellung zu den Türken,“ 660n.

V roku 1542 sa jeden učenec snažil o vytvorenie spoľahlivého textu Koránu. Popritom chcel porovnať latinské a arabské spisy Koránu. Kníhtlačiar mal už text Koránu riadne pripravený, keď sa mestská rada dozvedela o tomto úmysle. Predslov Filipa Melanchtona mal garantovať vydanie vzhľadom na cenzúru. Napriek tomu mestská rada skonfiškovala celé vydanie a kníhtlačiar bol braný na zodpovednosť, pričom bol na dlhú dobu vhoďený do žalára. Až energické angažovanie sa Martina Luthera za publikovanie vydania napriek úmyslu mestskej rady pozmenilo priebeh okolností. Potom ako bolo vydanie skonfiškované mestskou radou v Bazileji, obrátil sa kníhtlačiar, Johann Oporin, na Martina Bucera v Štrasburgu. Bucer napísal list zemskému grófovi Filipovi Hesenskému, v ktorom ho poprosil, aby sa spolu s kurfirstom Johannom Friedrichom zasadili za zverejnenie diela. Kurfirst zariadil, aby Martin Luther napísal mestskej rade mesta Bazilej, čo aj urobil dňa 27. októbra 1542. Luther vo svojom liste zdôraznil, „že by Mohamedovi a Turkom nemohli spôsobiť všetkými zbraňami nič nevrlejšie a väčšie škody, ako to, že Korán odhalia kresťanom, aby uvideli, akou je Korán strašnou knihou.“²⁵ Farári by sa mohli uistiť vo svojej viere a dodať ľudu odvalu, aby sa unúval bojovať za svoje učenie. Luther tiež zdôrazňuje, že Korán by bol vo Wittenbergu už dlhšie vytlačený, ak by existovali na to predpoklady. Ak by mestská rada mesta Bazilej nebola v stave poskytnúť Korán k tlači, tak by Luther podnietil Wittenberčanov k tomu, aby prebrali vydanie kníhtlačiara Oporina. Týmto by tlačiarne nevznikli žiadne škody a prirodzene ani kresťanskej cirkvi.

Bazilejská rada na tento návrh pristúpila pod podmienkou, že sa meno Oporina a Bazileja, ako miesta vydania, v knihe neobjavia a dielo sa v meste nebude môcť predávať. V roku 1543 bolo celé dielo dokončené. Luther vo svojom predslove vysvetlil, že diabol rozličným spôsobom bojoval proti pravému učeniu Božiemu od počiatku cirkvi.²⁶ Tento spôsob boja je potrebné spoznať, aby sa dal odvrátiť. Ako kedysi apoštoli odsúdili falošné učenia pohanov, tak teraz musí cirkev poraziť falošné učenie nepriateľov evanjelia. Mohamed a Turci sú teda priradení do rady k ostatným nepriateľom evanjelia. Nie je teda nutné sa báť Koránu, pretože každý rozpozna nepravdivosť jeho učenia a tým posilní svoju

²⁵ Luther, list č. 3802, in *WA BR* 10:162.32-36.

²⁶ Por. *WA* 53:569-572.

vlastnú vieru. Prvý nemecký preklad Koránu bol publikovaný v roku 1616 evanjelickým teológom Salomonom Schweiggerom (1551-1622).

Pre Luthera bolo v tejto rozprave s Turkami a s tými z nich, ktorí zastupujú islam, dôležité, aby sa proti tomuto ohrozeniu kresťanskej viery nepristupovalo neférovým spôsobom. Najprv by sa mal islam presnejšie spoznať, aby sa s ním mohlo správne diskutovať. V tejto rozprave medzi kresťanskou vierou a islamom bolo pre Luthera samozrejmé, že by nemohli existovať dve Bohom dané orientácie viery. Preto len jedna je od Boha a druhá od ľudí alebo od nejakého protiboža, teda diabla. Luther sa proti týmto útokom pokúšal posilniť cirkev a kresťanov svojimi spismi a publikovaním Koránu.

4. Luther a súčasný islam

Nie je prekvapivé, že Konferencia pre otázky islamu Evanjelickej cirkvi v Nemecku („Konferenz für Islamfragen der Evangelischen Kirche in Deutschland“) v máji roku 2016 vydala nápaditý text s názvom „Reformácia a islam“ („Reformation und Islam“). Vzhľadom na reformačné jubileum v roku 2017 sa plánuje osvetliť všetky perspektívy Lutherovej teológie. Tento nápaditý text sa preto zapodieval Martinom Lutherom a Turkami, lutheránskymi vyznávačskými spismi a reformovanou tradíciou, a bol ukončený novým teologickým určením vzťahov k islamu. Pritom sa zdôrazňuje, že sa pozície a vymedzenia reformácie jednoducho nedajú vzťahovať na súčasnosť. Keďže je Biblia samotným výsledkom procesu tradície, „ani biblické texty nemôžu byť chápané v rovnakom zmysle ako boli predstavené reformátormi v podobe bezprostredného ‘slova Božieho’“.²⁷ Toto znamená, že princíp „jedine Písmo“ musí byť reinterpretovaný. Ohľadom inej publikácie od EKD to znamená:

„Výzva tkvie v tom, hovoriť o Kristu, ale tak, aby viera toho druhého nebola znevážená alebo vyhlásená za nepravú. Tak ako je pre kresťanov jedinou útechou v živote a zomieraní patriť Kristovi, tak aj špecifická viera pre príslušníkov iných náboženstiev má pre nich tento význam.“²⁸

²⁷ *Reformation und Islam*, Ein Impulspapier der Konferenz für Islamfragen der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD) (Hannover: Evangelische Kirche in Deutschland, 2016), 24.

²⁸ *Reformation und Islam*, 25.

Týmto sa značne reinterpretuje princíp „jedine Kristus“. Človek sa pýta, čo by bol Karl Barth namietal voči tejto výpovedi zo strany EKD najmä vzhľadom na Barmské prehlásenie („Barmer Erklärung“). Prirodzene možno dať na zváženie, že Barth žil v inej dobe. Ale to isté relativizovanie nás stretáva aj pri iných znakoch reformácie, „jedine vierou“ a „jedine milosťou.“

S ohľadom na iné vyhlásenie EKD publikácia usudzuje: „Keďže kresťanská viera je vlastnou istotou, nemôže byť zodpovedne obhájená, bez toho, aby bolo uznané a posilnené právo rozchádzajúcich sa presvedčení, a tým právo náboženského pluralizmu.“²⁹ Martin Luther neustále zdôrazňoval, že viera je osobnou záležitosťou a musí byť slobodne vykonávaná. To znamená, že popri našom vlastnom existujú iné náboženské presvedčenia. Ale Luther by si ani vo sne nemyslel, že by mal posilniť právo rozchádzajúcich sa presvedčení. Presne toto sa však práve deje v Nemecku. Jeden evanjelický biskup by chcel dobrovoľne pôsobiť v kuratóriu budúceho islamského centra a EKD odobrila v nemeckých školách vyučovanie islamského náboženstva, zatiaľ čo v niektorých oblastiach Nemecka sa už viac neponúka verejné vyučovanie evanjelického náboženstva. Treba sa pýtať, ako ďaleko sa chceme vzdialiť základným líniám reformácie?

Publikácia konštatuje vo svojom výhľade: „V súčasnosti a do budúca príde k tomu, aby sme naložili s dedičstvom reformácie takým spôsobom, ktorý nezabráni kontaktu s inými, ale ho umožní a podporí.“ S tým by Luther určite nemal žiadne problémy. Luther nebol posadnutý žiadnou formou križiackej mentality.³⁰ Dokonca vzbura proti cisárovi, ktorý chcel vykynožiť reformáciu, pre Luthera nebola alternatívou.³¹ Namiesto toho volal ku pokániu vzhľadom na laxnosť vo viere. Aby sa táto viera posilnila, napísal „Malý“ a „Veľký katechizmus“ (1529), „Modlitebnú knižôčku“ (1522) a „Wittenberský spevník“ (1529). Publikovaním nemeckého prekladu Koránu chcel poukázať na rozdiel s kresťanskou vierou, aby sa jej o to silnejšie a radostnejšie mohol pridŕžiavať.

²⁹ *Reformation und Islam*, 26.

³⁰ *Reformation und Islam*, 28.

³¹ Por. Hans Schwarz, *True Faith in the True God: An Introduction to Luther's Life and Thought*, rozšírené vydanie (Minneapolis: Fortress, 2015), 43.

Kontakt na autora:

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Hans Schwarz
Institut für Evangelische Theologie
Universität Regensburg
Universitätsstraße 31
93057 Regensburg
Nemecko
Email: hans.schwarz@theologie.uni-regensburg.de

Peer reviewed by:

doc. Mgr. Ondrej Prostředník, PhD.
ThDr. Dávid Benka, PhD.

[Published online December 20, 2016]